

СПЕЦИФІКА ГАЛИЦЬКИХ ЧИТАНОК ПОЧАТКУ 1920-х років

Марта Ільницька

*молодший науковий співробітник відділу наукової бібліографії
ЛННБ України ім. В. Стефаніка*

У статті розглянуто галицькі читанки, які увійдуть до другого тому бібліографічного покажчика «Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939» (Т. 2: 1920–1923). Викладено історію появи української читанки. Проаналізовано зміст, структуру та вплив на учнів літературного матеріалу, вміщеного у читанках.

Ключові слова: *галицькі читанки 1920-х рр., літературні твори, видавництва, художнє оформлення, Антін Крушельницький.*

In the paper, we consider the Galician Textbooks which are to be a part of the 2nd volume of the bibliographical index «Ukrainian Book in Galicia, Bukovina, Transcarpathia, Volhynia and in emigration, 1914–1939» (Vol. 2: 1920–1923). We describe a history of Ukrainian Textbook's appearance. We analyze the content, the structure and the authority with students of the literary material placed in the Textbooks.

Keywords: *Galician Textbooks of 1920ths, literary works, publishers, decorative design, Antin Krushelnytskyi.*

В статье рассмотрены галицкие читанки, которые войдут во второй том библиографического указателя «Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939» (Т. 2: 1920–1923). Изложена история появления украинской читанки. Проанализированы содержание, структура и влияние на учеников литературного материала, помещенного в читанках.

Ключевые слова: *галицкие читанки 1920-х гг., литературные произведения, издательства, художественное оформление, Антон Крушельницкий.*

Ідея цієї статті виникла в процесі підготування до друку бібліографічного покажчика «Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939» (Т. 2: 1920–1923). При розкритті змісту видань ми звернули увагу на розмаїття читанок, кожна з яких вирізнялася своєрідним відображенням тогочасних суспільних подій, специфічним добором матеріалу, способом

його подачі, особливостями композиції. Отже, йтиметься про галицькі читанки, які ввійдуть до другого тому згаданої бібліографії.

Кілька слів до історії українських читанок загалом.

Читанки новою українською літературною мовою почали з'являтися в середині XIX ст. Початок створення підручників з читання в Західній Україні пов'язаний з іменем Маркіяна Шашкевича, який 1836 р. підготував рукописну читанку, що побачила світ уже після смерті автора під назвою «Читанка для малих дітей до шкільного і домашнього употреблення, сочинена М. Шашкевичем» (Львів, 1850). Було видано також читанку громадського і культурного діяча, педагога Олександра Духновича — «Книжица читальная для начинающих» (Будим, 1847). Наприкінці XIX — на початку XX ст. в Галичині поживавлюється робота над створенням українських підручників. Плідною в цьому напрямі була діяльність Олександра Барвінського, Омеляна Партицького, Володимира Шухевича, Володимира Шашкевича, Остапа Левицького, Костянтина Лучаківського.

Незважаючи на несприятливі суспільно-політичні умови, автори старанно дбали про розвиток в Україні освіти молодших школярів. Педагоги, культурні й громадські діячі, як представники свідомої української інтелігенції, не були байдужими до освіти свого народу і розуміли важливість навчання в Україні рідною мовою. Створювалися підручники, близькі й доступні українським дітям. Вони мали яскраво виражену національну спрямованість. Педагоги добре розуміли, що загальнолюдські духовні цінності можна прищепити лише через національне виховання. Тому зміст творів був спрямований на виховання любові до рідного краю, народу, його історії, культури, що сприяло пробудженню в дітей національної свідомості, гідності, формуванню органічного національного способу мислення. Показово, що це були підручники, адресовані дитині молодшого шкільного віку.

Початок XX ст. був періодом боротьби за українське шкільництво, українізацію школи і виховання, оскільки найважливішим завданням школи було формування в учнів національної свідомості.

Дослідники, зокрема Наталія Богданець-Білоskalенко у праці «Створення підручників з читання на Західних і Східних теренах України (сер. XIX ст. — кінець XX ст.)», вважають, що справа шкільництва та видання підручників для початкової школи на

Західних теренах України зазнала певного гальмування через політичні та історичні обставини, в яких опинилися західноукраїнські землі після Першої світової війни. 1919–1939 роки вважають істотною прогалиною в розвитку українського шкільництва та створенні українських підручників на Західних теренах, зокрема книжок з читання для початкової школи [4].

Протягом першої третини ХХ ст. змінювалася тематико-жанрова структура читанок, галицькі вчені й методисти поступово переходили від уявлень про вузьколокальний характер літератури, обмежений західноукраїнським регіоном, до розуміння загальноукраїнського літературного процесу. Якісно змінюється у навчальних книжках із літератури культура мови: на початку ХХ ст. вона стає загальноукраїнською. Вдосконалюється спосіб подання матеріалу, тематико-жанровий підбір творів для вивчення, враховуються психолого-вікові особливості дітей. До шкільних читанок і підручників з літератури активно додають дидактичний апарат, що інтенсифікує навчання і розвиває самостійність мислення учнів.

Читанки і підручники з літератури в першій третині ХХ ст. відігравали в західноукраїнському суспільстві важливу роль національної освіти і виховання, сприяли розвитку естетично-художніх смаків та формуванню історичної пам'яті.

Проблема створення належного підручника для школи була актуальною на початку 1920-х рр. і в Наддніпрянській Україні. Д. Ревуцький в огляді «Читанки для школи» зазначає: «Одно з найболючіших питань початкової школи — як дати до рук учневі відповідний матеріал — з різних причин завжди приводило її до підручника типу хрестоматії — читанки. Друге питання — з яких елементів повинен складатися матеріал — те ж вирішувалося у всіх майже однаково. Вважали, що вчитель мови повинен навчити учня володіти мовою теоретично й практично, що він повинен дати розумові учня загальний розвиток, його почуттю — естетичне виховання. Ще ж до того мусів цей бідолашний енциклопедист також начинити голову учневі відомостями з різних галузів знання, а саме з історії, географії, природознавства та инш. Тому до змісту читанок заносилися й коротенькі ліричні вірші, й моралізуючі байки, й так звані «ділові» статті (для навчання якогось наукового матеріалу або для граматичного розбору), й невеличкі фрагменти великих художніх творів та багато де-чого

иншого... Автори численних читанок для дітей молодшого віку змагаються між собою що до питання — чому давати перевагу, що більш розвивати в учнях — чи вміння читати твори, зразу ловити художні властивості артистичного стилю їх виконання, чи вироблювати з учня людину з широкими поглядами, що має свої власні думки з приводу прочитаного твору, свої моральні переконання й на підставі їх підходити до змісту твору («виховуюче» читання)» [16, с. 1112].

За досліджуваній період було видано 36 читанок для початкових, старших шкіл та учительських семінарій. Їх уклали Антін Крушельницький, Іван Копач, Олександр Барвінський, Августин Волошин, Володимир Бірчак, Микола Матвійчук, Спиридон Черкасенко, Марія Кузьмова, Іван Матієв. Видавалися читанки у Львові (накладом Наукового товариства імені Шевченка, накладом Видавництва шкільних книг), Ужгороді (Видавництво Акціонерного Товариства «Унію»), Чернівцях (накладом «Української Видавничої Спілки»), Коломиї (накладом Видавничої Спілки Українського Учителства в Коломиї), Станиславові (накладом Клуба Українського Педагогічного Товариства у Станиславові), Катеринославі — Відні (Українське видавництво в Катеринославі), Відні (накладом «Чорногори», Товариство «Вернигора», «Українське акційне видавничє товариство «Земля», видавництво «Чайка»), Празі (Державне видавництво).

Читанки, видані в Галичині у 20-ті рр. ХХ ст., мали різне спрямування і призначення — для молодшої (16 читанок) та старшої (18 читанок) школи і для учительських семінарій (2 читанки).

Вчені-педагоги вважали, що виховання духовного первня особистості має враховувати взаємодоповнюваність національного та загальнолюдського і втілюватись у змісті читанок для учнів початкової школи. За таких настанов, безперечно, актуальним стає цілісний аналіз текстів читанок, виданих у роки, коли лише велися визвольні змагання за незалежність, з погляду історії формування ціннісних орієнтирів у вихованні української дитини.

Читанки, які вийшли в цей період, — це джерело знань про навколишній світ, історичні події, історичних і державних діячів, народну культуру (побут і звичаї). Вони ознайомлювали дітей з істиною також через твори природничої тематики (явища природи, рослини, тварини), здебільшого про найближче оточення,

причому переважно про світ сільської дитини і спорадично — про далекі краї. Майже немає оповідань з географії й астрономії. Зовсім не ознайомлюють читанки цього періоду зі здобутками техніки, явищами професійної культури. Прищеплення ціннісного орієнтира краси дітям шкільного віку здійснюється у процесі ознайомлення з мистецтвом і долученням до краси через літературу, що є засобом естетичного виховання дітей. Проте найбільш ефективний і вагомий вплив мала фольклорна та авторська література, покликана пробуджувати в людині художника, розвивати в ній уміння естетично пізнавати світ. Категорія краси в читанках репрезентована переважно поезіями, що зображували картини природи в різні пори року та в різні періоди доби. У текстах читанок вагоме місце посідають слова-знаки національної культури, що сприяють вихованню в дитини відчуття рідності, самоідентифікації, викликають приємні переживання, позитивні емоції. У кожного народу є притаманні тільки йому особливі слова. Для українців це Україна, Дніпро, козак, писанка, калина, чорнобривці, садок вишневий, біла хата, сопілка, бандура, сорочка, вінок [5].

У читанках для наймолодших учнів подано багато віршів, дуже часто лише довільних їх уривків, пісень, казок, байок, коротких оповідань, які легкі для сприйняття і розуміння для дітей такого віку. Тексти у читанках здебільшого розміщено хаотично, лише у читанці, яку уклали А. Воронець (1921) [15], матеріал згруповано за розділами: В хаті та коло хати; Поза двором; Школа й наука; Як треба жити; Рідний край (закінчується читанка гімном України) та у читанці «Зоря» [7], яку уклали Е. Фотул та Б. Заклинський, де матеріал поділено на розділи відповідно до пір року (в кінці читанки поміщено розділ «Читане латинськими буквами», де подано початкові вправи, загадки, народні приповідки, пісня, вірш, казки).

У читанках для старших школярів матеріал для читання згруповано у розділи за жанрами. Тут можна ознайомитися з елегіями, сонетами, одами, гімнами, псалмами, думами, байками, притчами, епіграмами, приповідками, загадками, казками, міфами, легендами, баладами, нарисами, оповіданнями, поемами, епопеями, спогадами, листами, розвідками, промовами. Проте у читанці «Рідна школа» (1922) [18], автором якої є Спиридон Черкасенко, знаходимо інший принцип поділу на розділи. Тут матеріал згруповано так: Осінь; Зіма; Весна; Літо; Наші приятелі та вороги; Як росте

дерево; Про землю та воду; Наш край. Ці розділи позначені жанровим різноманіттям. У «Руських читанках для гімназійноів и горожанських шкóл» [2; 3] Володимира Бірчака матеріал для читання на розділи не поділений.

У 1920 та 1921 рр. Олександр Барвінський уклав дві читанки для учительських семінарій. Для прикладу проаналізуємо його «Читанку для I року учительських семінарій» [19]. Тексти літературних творів у ній згруповано у два великі розділи — прозу та поезію, кожен із яких має свої жанрові підрозділи. Так, у першому розділі школярі можуть ознайомитися з такими жанрами прози: *оповідні зображення*: повість (уривки з повістей Миколи Устияновича, Юрія Федьковича, Пантелеймона Куліша, Івана Нечуя-Левицького), оповідання (Осипа Маковея, Степана Ковальова), ідилія (Пантелеймона Куліша); *сміховинки* (анекдоти); *казки і перекази* (народні, за Андерсеном, за братами Грімм); *байки, приказки, приповіді, притчі* (Якова Головацького, Езопа, притчі зі Святого Письма); *легенди* (народні, Трохима Зінківського); *історичні оповідання і зображення* (з Біблії; Богдана Лепкого, за Бекером, за Штолем, за Кельнером), *описи і характеристики* (Панаса Мирного, за Михайлом Подолинським, за Омеляном Партицьким, за Василем Ільницьким, за Штолем); *поучні приповідки, розвідки і листи* (Народні приповідки, половиці і примовки; Золоті мислі з Шевченкових творів; 3 архієрейського послання Митрополита А. Шептицького; 3 Шевченкових Записок; 3 листів Тараса Шевченка; Лист Володимира Барвінського до товариша; Перша поміч в наглих нещастях).

Поезія також поділена за жанрами: *епічна поезія*: епопеї, оповідання, балади, думи, легенди (Івана Котляревського, Антона Могильницького, Василя Щурата, Степана Руданського, Корнила Устияновича, Бориса Грінченка, Данила Млаки (псевд. Сидора Воробкевича), Амвросія Метлинського); *байки, параболи, алегорії, загадки та афоризми* (Євгена Гребінки, Леоніда Глібова, Петра Гулака-Артемівського, Данила Млаки, Івана Франка, Бориса Грінченка, Василя Мови-Лиманського, Якова Щоголева); *лірична поезія*: *чутлива лірика* (Пантелеймона Куліша, Михайла Старицького, Якова Головацького, Якова Щоголева, Олександра Кониського, Леоніда Глібова, Бориса Грінченка, Тараса Шевченка); *описова лірика* (Якова Гоголева, Бориса Грінченка, Олександра Кониського,

Тараса Шевченка); поучна (дидактична) поезія (Олександра Кониського, Бориса Грінченка, Володимира Самійленка). Крім того, після підрозділів подано короткі літературно-естетичні замітки про різні жанри літератури. В кінці читанки є короткі відомості про письменників, чії твори вміщено в читанці. Всі слова у творах для читання подано з наголосами, що, до речі, практикувалося і в інших читанках цього періоду. Читанка, щоправда, не ілюстрована, очевидно тому, що розрахована не для початкових класів, а для учительських семінарій.

Аналіз змісту читанок свідчить про те, що об'єктом вивчення в школах у 20-х рр. ХХ ст. були художні твори українських письменників-класиків, статті істориків, педагогів (Івана Франка, Тараса Шевченка, Лесі Українки, Пантелеймона Куліша, Степана Руданського, Юрія Федьковича, Бориса Грінченка, Михайла Старицького, Маркіяна Шашкевича, Івана Котляревського, Василя Стефаника, Михайла Коцюбинського, Богдана Лепкого, Івана Крип'якевича, Михайла Грушевського, Ореста Левицького, Дмитра Яворницького, Софії Русової, Агатангела Кримського, Івана Копача, Антіна Лотоцького та ін.). Укладачі читанок вдало здійснили добір творів української літератури: запропонували художні тексти в різноманітності їхньої жанрової специфіки та тематичної спрямованості, які відповідали віковому рівневі учнів, їх пізнавальним можливостям, інтересам, мали певну освітню мету та велике виховне навантаження, впливали на формування національної самосвідомості. У читанках подано казки, міфи, перекази, легенди, балади, оповідання, думи, історичні поеми, нариси, елегії, гімни, псалми, молитви, байки, притчі, життєписи, спомини, епіграми, розвідки, промови, листи, уривки повістей, уривки епопей, поезію, педагогічні розвідки і витяги з творів письменників-педагогів, афоризми, приповідки, загадки, сміховинки.

У 20-х рр. ХХ ст. у школах учні отримували знання про розвиток світового літературного процесу від найдавніших часів до початку ХХ ст. Ознайомилися з літературою та науковим доробком представників Давньої Греції (Езоп, Гомер, Лонг та ін.), Давнього Риму (Овідій), Франції (П'єр Лашамбоді, Альфонс Доде, Жан Лафонтен та ін.), Англії (Редьярд Кіплінг, Джером Клапка Джером, Байрон), Німеччини (Йоганн Вольфганг Гете, Вільгельм Гауф, Детлеф фон Лілієнкрон, Йоганн Гердер, брати Грімм,

Генріх Гайне та ін.), Америки (Бенджамін Франклін), Канади (Ернест Сетон-Томпсон), Данії (Ганс Крістіан Андерсен), Італії (Едмондо де Амічіс), Швеції (Август Стріндберг, Сельма Лагерлеф та ін.), Сербії (Вук Караджич), Норвегії (Йонас Лі), Польщі (Болеслав Прус), Чехії (Карел Гавлічек, Алоїс Ірасек, Ян Неруда, Ян Амос Коменський), Нідерландів (Мультатулі).

На конкретних прикладах учні отримували уявлення про національну своєрідність та загальнолюдську цінність творів зарубіжної літератури як авторських, так і фольклорного походження, засвоювали найважливіші відомості про певну історико-літературну добу, поглиблювали теоретичні знання про роди, жанри і літературні напрями. Вивчення творів спрямовувалося на формування в учнів знань про життя, побут, звичаї, мораль, світогляд народів світу, на виховання моральної, високої естетичної та читацької культур. Розвиток естетичних смаків засобами зарубіжної літератури забезпечувався і якісними художніми перекладами. У цьому можемо переконатися, ознайомившись із «Читанкою для українського народу (з образками)», яку уклав Яким Ярема (1923) [20]. Із примітки у кінці змісту дізнаємося, що вміщені у читанці матеріали — це вільні переклади оригінальних чеських і словацьких текстів або перекладів із інших мов (англійської, італійської і болгарської), зібраних у читанці Осипа Горчічки «Людина герой»; заголовки і пояснення змінені. Також у читанці надруковано твори Якими Яреми, Василя Пачовського, Гриця Кругового про визвольні змагання у різних країнах. У кінці подано першу строфу вірша Івана Франка «Вічний революціонер».

Цікавою є «Латинська читанка» (1922) Агенора Артимоновича [1]. У ній подано тексти вправ латинською мовою; латинсько-український словник; словник латинських назв; українсько-латинський словник.

Оригінальними є «Гуцульська читанка» (1921, укладач не зазначений; ілюстрована) [6] — невелика, всього 32 сторінки; серед авторів творів — Олександр Олесь (цикл поезій «3 гуцульських гір»), Василь Щурат (вірш «Іде Гуцул через кладку»), Марко Черемшина (оповідання з гуцульського життя «Святий Николай у гарті») та «Колосся» (1923) [8]. Матеріал у читанці поділено на дві частини: літературну та господарську. Літературна частина ознайомлює з віршами та оповіданнями Юрія Шкрумеляка, Бориса Грінченка, Олександра Олеся, Михайла Коцюбинського, а

також з народним романсом «Бабуся», який подано з нотами. У господарській частині — різні поради щодо ведення господарства.

У цей період також було видано читанки москвофільської орієнтації, зокрема, Общества имени М. Качковского: «Мысли о дѣлѣ» (1922) [14]. На титульному аркуші гасло: «Просвѣщеніємъ и трудомъ до свободы и счастья народа». У читанці можна ознайомитися з творами М. Глушкевича, О. Авдиковського, І. Наумовича.

Значний внесок у створення українських підручників на початку ХХ ст. зробив відомий письменник, педагог і громадський діяч Антін Крушельницький, який мав великий досвід педагогічної діяльності (протягом 30-ти років він працював учителем у Ярославській, Коломийській та Рогатинській гімназіях, директором — Станіславівської, Рогатинської і Городенківської гімназій). Антін Крушельницький вирішував різні питання українського шкільництва, зокрема й видання власних читанок. Першорядну роль серед усіх шкільних предметів А. Крушельницький надавав рідному письменству. На його думку, підручник з літератури повинен виховувати любов і повагу до свого народу, пробуджувати національну самосвідомість. Великого значення укладач надавав зовнішньому вигляду підручника, зокрема й ілюстраціям, для роботи над якими запрошував відомих художників, у тому числі Олену Кульчицьку. Про їхню співпрацю дізнаємося з листування, де А. Крушельницький просить художницю «виготовити ілюстрації» до тієї чи іншої книжки: «Я є певний, що багатство Вашої техніки допоможе мені дати суспільності таку «Читанку» [для I класу гімназії], якої ми досі не мали»; дає свої рекомендації: «Коли б Пані уважали, що замість визначених рисунків, треба дати інші або в інших уступах, з інакшим розумінням, я годжуся на все. Ходить тільки о примітивізм у рисунку, бо се найнижша кляса в гімназії і спосіб рисунку повинен давати дітям можливість пробовання своїх сил» [13, с. 200].

Першою читанкою, яку А. Крушельницький підготував у 1911 р., була «Руська читанка для першої кляси середніх шкіл» [12]. В анотації на цю читанку А. Крушельницький подав план, за яким укладав читанки: «1) Матеріал читанок з огляду на обем і з огляду на зміст степенуєть ся в кожній дальшій читанці (се зрештою основне жадане!); 2) Народня творчість (т. зв. устна словесність) входить у читанки вже від I кляси так, щоб у IV кл. пізнали

ученики вже всі її роди. (Тоді можна буде в читанках для висших клас обговорювати її в історичнім розвитку, відсвіжувати нею матеріяли читанки староукраїнської літератури, а не, як тепер, трактувати її як щось окреме від письменства — так бодай, як учить практика, чимало учителів, на жаль, поводить ся із сею частю літератури); 3) Вже читанку для II кл. я уложив так, щоб зазначили ся у ній роди творчости, близькі до себе змістом і формою. При сїм я узгляднив на сьому степені головню епічну поезію й оповідну прозу, лишаючи поділ лірики на дальшу класу (є вона й тут, але вся всуміш), а суцільне обговорене родів поезії й прози на IV кл.; 4) Врешті я старав ся націоналізувати обі читанки так з огляду на добір авторів, як і зміст; 5) Обі читанки будуть багато ілюстровані (коло 50 ілюстрацій), при тім ціна їх буде майже незмінена; 6) Що до мови — я старав ся покласти місток поміж галицькими говорами а говорами закордонної України — улекшив мені працю добір матеріялу устної словесности закордонної України і творів тамошніх письменників (розуміється, що й письменники галицької України як Франко, Лепкий, Ярослав Окуневський і інші заступлені тут визначно)» [10]. В огляді читанок А. Крушельницького у львівському педагогічному місячнику «Світло» Товариства «Учительська Громада», який виходив у 1921–1922 рр. за редакцією відомого галицького педагога Михайла Галушинського, автор (у джерелі не зазначений) пише, що «це основні книжки для початкової науки. Їх завдання — дати початки знання української мови і правопису... Головню з огляду на твори українських письменників, ці книжки являються для широкого громадянства, а спеціально для молоді, антологією нового українського письменства. А в українській школі попри те, що вони служать зразками поетики і стилістики та зазнають молодь з найкращими творами українського письменства, вони мають усе на увазі виховувати діяльного громадянина, свідомого Українця й культурну людину — одним словом — ідеальний тип українського громадянина» [17].

Онука письменника, відомий вчений Лариса Крушельницька написала: «Мені здається, що Антін Крушельницький, мій Дідуньо, був природженим просвітителем і педагогом. Його натурі це, мабуть, найбільше відповідало, навіть більше, аніж письменницька і публіцистична діяльність. «Читанки», які він укладав, зроблені з

такою довершеністю, що до сьогодні захоплюють людей, які на цьому розуміються» [9, с. 20].

Так, в одній із читанок [11], автором якої є А. Крушельницький, твори для читання поділено на два великі розділи: поезію (епічну, ліричну, дидактичну) та прозу. У кожному з розділів учень може ознайомитися з такими жанрами літератури: *епічна поезія*: казки (народні, братів Грімм, Андерсена), перекази (Івана Левицького, Пантелеймона Куліша, Степана Руданського, Миколи Вороного, народні), міфи (народні), легенди (Степана Руданського, братів Грімм, народні), сміховинки (Степана Руданського, народні), оповідання (Віктора Ракоші, Степана Васильченка, Михайла Коцюбинського, Івана Франка, Степана Коваліва, Андрія Чайковського, Миколи Чернявського, Віри Лебедової, Бориса Грінченка, Пантелеймона Куліша, Тимофія Бордуляка, Олекси Стороженка, братів Грімм, Редьярда Кіплінга, Йонаса Лі, Едмонда де Амісіса), віршові оповідання (Василя Щурата, Сидора Воробкевича, Тараса Шевченка, Бориса Грінченка, Спиридона Черкасенка); *лірична поезія* (народні пісні, Миколи Чернявського, Василя Щурата, Тараса Шевченка, Григорія Цеглинського, Сидора Воробкевича, Лесі Українки, Олени Пчілки, Спиридона Черкасенка, Богдана Лепкого, Івана Франка, Бориса Грінченка, Марійки Підгірянки, Олександра Олеса); *дидактична поезія*: байки (Івана Франка, Леоніда Глібова, Михайла Старицького, Степана Руданського, Андерсена).

Учні мали можливість вивчати творчий доробок майстрів прози Грицька Коваленка-Коломацького, Остапа Макарушки, Івана Крип'якевича, Бориса Грінченка, Михайла Грушевського, Богдана Лепкого, Степана Рудницького, Юрія Сірого (Тищенка).

У кінці читанки подано список авторів — українських та іноземних письменників із зазначенням їх творів, які вміщено в цьому посібнику.

Читанку прикрасили малюнки Юрка Вовка, Володимира Кобринського, Олени Кульчицької, Олега Лошнева, Франца Пляхи, Юрка Русова, І. К. (криптонім не розв'язаний).

Специфікою галицьких читанок початку 20-х рр. ХХ ст. було те, що вони мали український характер. Аналіз читанок дає підставу констатувати високий творчий потенціал українських учених, педагогів, свідомої інтелігенції загалом, яка прагнула власною працею зберегти та збагатити національну освіту, культуру, незважаючи

на численні заборони й утиски. Зміст читанок відображав не лише розвиток педагогічної думки, а й зміни суспільно-політичного життя. Окрім того, у змісті читанок особистість завжди була об'єктом зацікавлення вчених різних галузей знань, а роль засобів її формування відігравали ціннісні орієнтири, які мали багатоаспектне вираження у процесі навчання і виховання текстовими матеріалами читанок.

1. *Артимович А.* Латинська читанка. Перша частина для першого року науки латинської мови (на основі лектури з Цесара) / *Др. Агенор Артимович.* — Київ ; Відень ; Львів : накладом «Видавництва Шкільних Книжок» («Schulbücherverlag»), 1922. — 128 с.
2. *Бірчак В.* Руська читанка для I кляси гімназійнонь и горожаньскихь шкіль: Затверджена до ужитку въ середныхь школахь Пѣдкарпатскоѣ Руси розпорядкомъ Министерства Шкѣльництва и Народноѣ Освѣты зъ дня 28.IV.1921. Число : 39.280 / *Д-ръ Володимирь Бирчакъ.* — Прага : накладомъ Державного Видавництва. Печатня Державного Видавництва въ Празь, 1922. — 155 с. : портр.
3. *Бірчак В.* Руська читанка для II кляси гімназійнонь и горожаньскихь шкіль: Затверджена до ужитку в середныхь школахь Пѣдкарпатскоѣ Руси розпорядкомъ Министерства Шкѣльництва и Народноѣ Освѣты зъ дня 26.VIII.1921. Число : 74.071 / *Д-р Володимир Бирчак.* — Прага : накладомъ Державного Видавництва. Печатня Державного Видавництва в Празь, 1922. — 237 с. : іл., портр.
4. *Богданець-Білоskalенко Н.* Створення підручників з читання на Західних і Східних теренах України (сер. XIX ст. — кінець XX ст.) / *Наталія Богданець-Білоskalенко // Рідна мова.* — 2011. — № 33 : [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/ridna_mowa_uk/index.php?page=rm33_02. — Дата перегляду : 24 лют. 2012 р.
5. *Богданець-Білоskalенко Н. І.* Проблема формування особистості у змісті підручників з читання для початкової школи (50-ті роки XIX ст. — 50-ті роки XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. педагогічних наук : спец. 13.00.01.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / *Богданець-Білоskalенко Наталія Іванівна.* — Одеса, 2007. — 20 с.
6. Гуцульська Читанка. — Відень : накладом «Чорногори». З друкарні Христофа Райсера Синів, 1921. — 32 с. : іл., портр.
7. Зоря: Читанка для 2 и 3 шкѣльного рока народныхь шкѣл : Одобрена для уживаня в руських народныхь школах розпорядженемъ министерства школьства и народноѣ просвѣты з дня 21 марта 1922 / составили

- Ем. Фотул, Б. Заклинській*; Принята комісією из членів : инсп. *Ив. Поливка*, инсп. *С. Бочек*, уч. *А. Маркуш*. — В Празь : в Державнѣмъ издавництвѣ. Печатня Державного издавництва в Празь, 1923. — 171, V с. : іл., портр.
8. Колосся : Народня читанка / два малюнки пером *З. Подушка*. — Львів : Русалка, 1923. — Ч. 1. — 99, [13] с. : іл., нот.
  9. *Крушельницька Л. І.* Рубали ліс... (Спогади галичанки) / *Л. І. Крушельницька*. — Львів, 2001. — 260 с. ; іл.
  10. *Крушельницький А.* [Анотація] / *Антін Крушельницький* // Наша школа. — 1911. — Кн. II—III. — С. 97-98. — Анот. на кн.: Руська читанка для I класи середніх шкіл / *Антін Крушельницький*; з іл. *Володимира Кобринського*. — Львів, 1911.
  11. *Крушельницький А.* Пята читанка для пятого року науки в Єдиній школі; для першої класи старшої основної школи; для першої класи середніх шкіл / *Антін Крушельницький*. — 5-те вид. — Київ; Відень; Львів : Укр. Акційне Видавниче Т-во «Чайка», 1922. — 348 с.
  12. *Крушельницький А.* Руська читанка для першої класи середніх шкіл / *Антін Крушельницький*; іл. *Володимира Кобринського*. — Львів, [1911]. — 262 с.
  13. Лист *А. Крушельницького* до *О. Кульчицької*. Львів, 1918 // *Антін Крушельницький* — письменник, публіцист, педагог : матеріали до бібліографії та епістолярної спадщини / уклад. *О. В. Канчалаба*. — Львів, 2002. — 295 с.
  14. Мысли о дѣлѣ : Читанка для селянь и мѣщанъ / обкл. *С. Красинскаго*. — Львѣвъ : Изъ печатни Ставропиг. Ин-та по дѣу управленіемъ *Ю. Сидорака*, 1922. — 60, [4] с.
  15. Перша читанка / склав *А. Воронець*; з малюнками *Ю. Магалецького*. — Катеринослав; Кам'янець; Ляйпціг; Відень : Укр. вид-во в Катеринославі. Друковано в друкарні *К. Г. Редера* в Ляйпцігу, 1921. — 63, [1] с. : іл.
  16. *Ревуцький Д.* Читанки для школи : огляд / *Д. Ревуцький* // Книгарь : літопис українського письменства. — 1919. — Чис. 18. — С. 1109-1122.
  17. Українські читанки для всіх типів шкіл // Світло. — 1922. — Чис. 7-12. — С. 159-160. — Без підп.
  18. *Черкасенко С.* Рідна школа. Читанка друга / *Спиридон Черкасенко*. — Вид. 4-те — Київ; Відень; Львів : Укр. Акційне Видавниче Т-во «Земля», 1922. — 147 с. : іл.
  19. Читанка для I року учительських семінарій / уложив *Олександр Барвінський*. — 2-ге справл. вид. — Львів : накладом Вид-ва шкільних книжок. З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, 1921. — 258 с.
  20. Читанка для українського народу (з образками) / зладив *Яким Ярема*. — Відень; Прага : Друкарня «Адрія» у Відні, 1923. — Ч. 1 : У Світі. — 30 с. : іл.